

AREÁL SUŠIARNE LIEČIVÝCH RASTLÍN ŽIDOVSKÉHO VEĽKOPODNIKATEĽA ALEXANDRA WOHLA

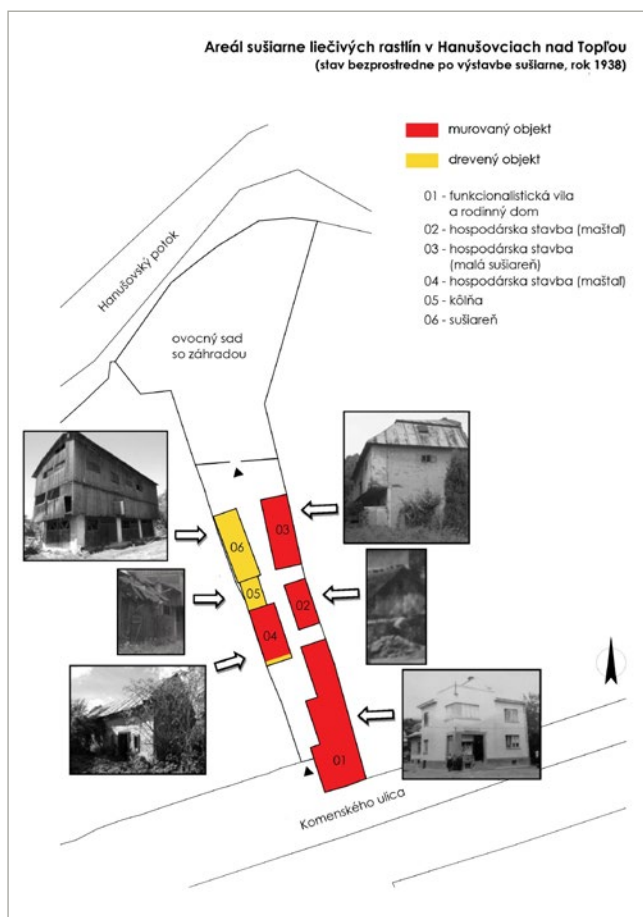
Anton LIŠKA

Abstract: *The area of the dryer for medicinal plants of the Jewish businessman Alexander Wohl.* In the first half of the 20th century, about 250 inhabitants of Jewish origin lived in Hanušovce nad Topľou, which represented approximately 20% of the total population of the village. The Jewish minority actively participated in economic, social and political events in the region, owned several family houses right in the center and operated most of the shops and enterprises. One of the most successful Hanušovce entrepreneurs of Jewish origin in the period under review was Alexander Wohl, who operated a wholesale trade in medicinal plants, wild berries and fruit in the village. Its production was known not only in Czechoslovakia but also abroad. The presented study aims to map the building-historical development and building-historical characteristics of the area of this Jewish enterprise, which was prosperous in the interwar period, and at the same time to point out its sad presence.

Keywords: Alexander Wohl. Hanušovce nad Topľou. Cultural heritage. Construction-historical development. Medicinal plant dryer.

Areál sušiarne liečivých rastlín židovského podnikateľa Alexandra Wohla,¹ miestnymi obyvateľmi prezývaného Chemčo, situovaný v čase svojho vzniku na parcelách 543, 544 a 545 intravilánu obce Hanušovce nad Topľou, bol vybudovaný v prvej polovici 20. storočia. Areál bol včlenený do radovej zástavby židovských rodinných domov, nachádzajúcich na severnej strane centrálnej časti obce. Zo západu a východu susedil so záhradami a rodinnými domami, patriacimi židovskej minorite, zo severu ho obmýval Hanušovský potok a z juhu ho vymedzovala Komenského ulica. Pozemky a stavby, ktoré sa v areáli nachádzali, získal Alexander Wohl kúpou

1 Alexander Yehoshua Wohl sa narodil 25. 10. 1894 v Hanušovciach nad Topľou. Jeho manželkou bola Mária Wohl, rod. Goldberger. Manželia Wohlovi mali dve deti – dcéru Rozáliu, ktorá sa narodila 30. 11. 1922 v Hanušovciach nad Topľou a syna Jozefa, narodeného tiež v Hanušovciach. Rozália sa 16. 9. 1941 vydala za Rumana Rosenwassera z Turian. Obrad prebehol v miestnej židovskej synagóge. Alexander Wohl zastával počas svojho života v tunajšej židovskej komunite viacero dôležitých pozícií – bol funkcionárom židovskej náboženskej obce a predsedal pohrebnému spolku Chevra kadiša. V 30. rokoch 20. storočia založil v Hanušovciach nad Topľou medzinárodne úspešný podnik, zameraný na výkup, spracovanie a distribúciu prírodných komodít. Okrem toho podnikal aj s rozličným tovarom. Koncom roku 1941, kvôli stupňujúcim sa represáliám voči židovskému obyvateľstvu na Slovensku, z Hanušoviec nad Topľou emigroval do Švajčiarska a odtiaľ potom do Kanady, kde prežil zvyšok svojho života. Zomrel 16. 7. 1960 v Kanade.

Obrázok 1 Schematický náčrt Areálu sušiarne liečivých rastlín židovského veľkopodnikateľa Alexandra Wohla s vyznačením jednotlivých objektov – stav bezprostredne po dostavbe v roku 1938.

Zdroj: Súkromná zbierka Dr. A. Lišku
 Autori nákresu: A. Liška, L. Setteyová

pôdorysu, postavená z plnej pálenej tehly a v celom rozsahu omietaná, bez podpivničenia, s malými okennými, resp. vetracími otvormi, drevenou omietanou pavlačou a manzardovou strechou krytou plechovou krytinou.³ Po dobudovaní tohto objektu a prispôbení starších hospodárskych budov pre potreby svojho podnikateľského plánu, požiadal Alexander Wohl Živnostenský úrad v Giraltovcích o vydanie živnostenského oprávnenia.⁴ Po jeho získaní založil v Hanušovciach nad Topľou podnik

alebo dedením, resp. nechal postaviť v rozmedzí rokov 1921 – 1938.²

Stavebno-historický vývoj areálu od jeho vzniku po Nežnú revolúciu (19. storočie – 1989)

Na začiatku podnikateľských aktivít Alexandra Wohla sa v areáli sušiarne nachádzali tri stavby – dve menšie staršie hospodárske budovy obdĺžnikového pôdorysu so sedlovou strechou, vybudované z kameňa, resp. z kameňa a plnej pálenej tehly (maštale) a jeden dlhý starší jednopodlažný čiastočne podpivničený rodinný dom obdĺžnikového pôdorysu (od strednej časti smerom na sever zúžený v pôdorysnej šírke asi o 1,5 m), krytý čiastočne sedlovou a čiastočne valbovou strechou, vybudovaný zo zmiešaného kamenného a tehlového (plná pálená tehla) muriva. Spomenuté objekty boli vybudované v priebehu 19. storočia. K nim pribudla v roku 1934 menšia hospodárska stavba (malá sušiareň) pravouhlého

- 2 Archív Okresného úradu Vranov nad Topľou – katastrálneho odboru (Archív OÚ VnT – KO), Hanušovce nad Topľou, Pozemno-knižná vložka č. 590.
- 3 Archív OÚ VnT – KO, Hanušovce nad Topľou, Pozemno-knižná vložka č. 590.
- 4 Archív Krajského pamiatkového úradu Prešov (Archív KPÚ Prešov), fond Z, šk. č. R4/45, inv. č. Z270. Hanušovce n/T – sušiareň liečivých rastlín. *Návrh na vyhlásenie veci za kultúrnu pamiatku.*

s názvom VEGETABIL – veľkoobchod s liečivými rastlinami, lesnými plodninami a ovocem.⁵

Svoj „biznis plán“ založil Alexander Wohl na výkupe, spracovaní a následnej distribúcii prírodných komodít (byliny, ovocie, lesné plody), ktoré vykupoval od miestnych sedliakov. Jeho veľkoobchod si vďaka kvalitným výrobkom našiel vo veľmi krátkom čase stálych odberateľov tak na území Československa, ako aj

v zahraničí, predovšetkým však vo Švajčiarsku. Veľký záujem o jeho výrobky spôsobil, že po necelých štyroch rokoch prevádzkovania svojej živnosti už s pôvodným zázemím nebol schopný pokrývať neustále sa zvyšujúci dopyt. Z uvedeného dôvodu rozšíril v roku 1938 areál sušiarne o tri nové objekty – dvojpodlažnú funkcionalistickú vilu v tvare kocky, ktorú pristaval ku pôvodnému objektu jednopodlažného pozdĺžneho rodinného domu, štvorpodlažnú, 9 m vysokú hospodársku stavbu bez podpivničenia, s betónovými základmi a zmiešanou tehlovo-drevenou konštrukciou (veľká sušiareň), ktorú umiestnil západne od objektu tzv. malej sušiarne a malú jednopodlažnú drevenú stavbu krytú pultovou strieškou, situovanú medzi starším murovaným hospodárskym objektom a veľkou sušiarňou. Na túto zákazku si povolal murárskych majstrov až z Liptova – troch bratov Kováčovcov a Adama Malatu z Liptovskej Kokavy.⁶ V juhozápadnom vstupnom priestore funkcionalistickej vily zriadil podnikovú predajňu, priestory pôvodného rodinného domu prispôbil na váženie a výkup komodít, v novej hospodárskej budove – veľkej sušiarňe sušil liečivé byliny, čajovinu a ovocie a malú drevenú hospodársku stavbu používal ako kôľňu.

Z úspechu firmy Alexandra Wohla nezažila iba jeho rodina a miestna židovská komunita, ale aj členovia tunajšej majority. Židovský veľkopodnikateľ totiž vo svojej hanušovskej prevádzke zamestnával štyroch miestnych obyvateľov – dve ženy, ktoré sa starali o sušenie a spracovanie dovezených komodít a dvoch chlapov, ktorí pomocou vozov ťahaných konským záprahom prevážali zabalený tovar na železničnú stanicu v Kapušanoch pri Prešove (v Hanušovciach nad Topľou v medzivojnovom období železničná trať neexistovala), odkiaľ bol následne vlakovou prepravou rozvášaný ku koncovým užívateľom. Okrem toho miestnu majoritu finančne podporo-

Obrázok 2 Korešpondenčný lístok (originál) veľkoobchodu židovského veľkopodnikateľa Alexandra Wohla.
Zdroj: Súkromná zbierka Ing. S. Brussa

- 5 BRUSS, S. a kol. *Vitajte v Hanušovciach nad Topľou. Sprievodca kultúrno-historickými zaujímavosťami mesta a okolia.* Hanušovce nad Topľou : Vlastivedné múzeum v Hanušovciach nad Topľou, 2005, s. 29.
- 6 KRUPOVÁ, A. (ed.). *Spomienky ožívajú. Publikácia vydaná pri príležitosti I. ročníka podujatia Stretnutie rodákov.* Hanušovce nad Topľou : MsÚ Hanušovce nad Topľou, 2004, s. 65.

Mapa 1 Areal sušiarne liečivých rastlín židovského veľkopodnikateľa Alexandra Wohla s vyznačením jednotlivých objektov na historickej katastrálnej mape Hanušoviec nad Topľou z r. 1943. Zdroj: Súkromná zbierka Dr. A. Lišku. Autor mapy: A. Liška

val aj tým, že od nej vykupoval komodity, s ktorými následne sám obchodoval. Predovšetkým menej majetní obyvatelia Hanušoviec nad Topľou a blízkeho okolia si takto v jarňách, letných a jesenných mesiacoch vedeli vcelku dobre privyrobiť. Kým všetky ostatné práce ponechal na pleciach svojich pracovníkov, resp. miestnych sedliakov, výkup plodín realizoval výlučne vo vlastnej réžii. Jeho obchod fungoval šesť dní v týždni, od nedele do piatkového západu slnka. V sobotu, počas sabatu, bol podnik VEGETABIL – veľkoobchod s liečivými rastlinami, lesnými plodinami a ovocem z náboženských dôvodov vždy zatvorený.⁷

Pokojný a úspešný súkromný i pracovný život Alexandra Wohla narušili udalosti spojené so vznikom fašistického Slovenského štátu (14. marca 1939) a následným vypuknutím druhej svetovej vojny (1. septembra 1939). Stupňujúca sa protižidovská nálada, pribúdajúce protižidovské nariadenia, obmedzovanie ľudských práv a podnikateľskej činnosti obyvateľov židovského pôvodu, strach a obava o vlastný život i životy členov rodiny, to všetko primälo Alexandra Wohla k tomu, aby koncom roka 1941 Hanušovce nad Topľou opustil. Jeho kroky smerovali najprv do Maďarska, cez ktoré sa spolu so svojou rodinou presunul do Švajčiarska a potom až do Kanady. Odchodom zo Slovenska zachránil seba i svoju rodinu pred istou smrťou v koncentračnom alebo vyhladzovacom tábore.⁸

Po odchode židovského veľkopodnikateľa prevzal jeho firmu roľník z neďalekých Petkoviec Ján Petřík. Akým spôsobom sa ku podniku VEGETABIL – veľko-

7 Informácie poskytla Alžbeta Lišková, rod. Kopasová, obyvateľka mesta Hanušovce nad Topľou.

8 GLOD, O. História – jedinečná sušiareň v Hanušovciach. In *Vegetabil* [online]. [cit. 2021-06-06]. Dostupné na internete: <<https://vegetabil.sk/historia-a-sucasnost/>>.

obchod s liečivými rastlinami, lesnými plodinami a ovocem dostal nie je známe. Podľa niektorých informácií mal veľkoobchod Alexandra Wohla ako člen vládnucej Hlinkovej slovenskej ľudovej strany arizovať.⁹ V arizačnom zozname, ani v zozname likvidátorov židovského majetku v Hanušovciach nad Topľou sa však jeho meno nevyskytuje.¹⁰

Tabuľka 1 Likvidácie a arizácie židovských podnikov v Hanušovciach nad Topľou v rokoch 1941 – 1942.¹¹

	Meno pôdovného majiteľa	Meno arizátora / likvidátora	Predmet podnikania
Hanusovce nad Topľou	Berger Samuel	–	obchod s dobytkom
	Bieder Abraham	–	krajčírstvo
	Friedmann Leopold	–	obchod s miešaným tovarom
	Guttman Jindrich	–	obchod s vápnom
	Henrik Müller	Juraj Socha	obchod s miešaným tovarom
	Ignác Rosenberg	Štefan Mikita	obchod s miešaným tovarom
	Jakub Grünfeld	Juraj Sabo	kramárstvo
	Jindrich Guttman	–	obchod s vápnom a vyrobenou kožou
	Jozef Wiesel	Alojz Vittko	kramárstvo
	Kindermann Heinrich	–	obchod s dobytkom
	Kohn Bernát	–	hodinár
	Lazar Friedmann	Jozef Velebír	obchod s miešaným tovarom
	Majer Schachne	Jozef Snak	obchod s maslom a s tvarohom
	Markus Schönfeld	Michal Groško	obchod s miešaným tovarom
	Nathan Friedmann	Juraj Mital'	obchod s miešaným tovarom
	Regina Friedmannová	–	obchod so železom
	Šalamon Guttman	Viktor Heins	kamenárstvo
	Samuel Rosenwasser	Juraj Sabo	obchod s miešaným tovarom
	Schönfeld Jakub	–	obchod s miešaným tovarom
	Schwartz Leopold	–	pekárstvo
	Tabak Jozef	–	krajčírstvo
	Vold Gold	Štefan Seman	obchod s miešaným tovarom
	Ziegler Izák	–	obchod s doskami
Zipser František	–	výroba sódovej vody	

- 9 HUDÁK, M. Sušiareň liečivých rastlín v Hanušovciach už 30 rokov chátra. Do jednej z najkrajších technických drevostavieb na Slovensku vozili pred vojnou lipový kvet na vozoch. In *Košice online* [online]. [cit. 2021-05-06]. Dostupné na internete: <<https://www.kosiceonline.sk/zachrana-unikatnej-susiarne-bylin-v-hanusovciach-uviazla-na-dedic-skom-konani>>.
- 10 Arizácie a likvidácie podnikov Židov (1941 – 1942). Hanušovce nad Topľou. In *Ústav pamäti národa* [online]. [cit. 2021-06-12]. Dostupné na internete: <https://www.upn.gov.sk/projekty/areizacie/likvidacie/vysledky-vyhľadavania/?mesto_obec=Hanusovce&okres=Giraltovce>.
- 11 LIŠKA, A. – VASÍLOVÁ, D. *Historický záujmový útoar v nižšom sekundárnom vzdelávaní. Hanušovský región*. Prešov : GTF PU v Prešove, 2012, s. 197-198.

Pravdepodobne sa stal iba jeho správcom. Výkupu, sušeniu a distribúcii liečivých rastlín, lesných plodov a ovocia sa však nevenoval. S odchodom Alexandra Wohla totiž odišli aj jeho zákazníci. Oficiálnym vlastníkom areálu liečivých rastlín sa Ján Petřík stal až na konci 40. rokov 20. storočia. Podľa zápisu v pozemno-knižnej vložke č. 590 obce Hanušovce nad Topľou získal tento majetok prostredníctvom kúpno-predajnej zmluvy, vystavenej 11. októbra 1949 v Hanušovciach. Areál vlastnil spolu s Helenou Petříkovou, rod. Gordanovou. Po jej smrti v roku 1954 zdedil jej vlastnícky podiel v novembri 1955 Jánov maloletý syn Štefan. Zvyšnú časť majetku zdedil Štefan Petřík po smrti svojho otca Jána v januári 1964. Spoluvlastníčkou areálu sa v tom istom čase stala aj Zuzana Petříková, rod. Nováková.¹² Podobne ako Ján a Helena, ani Štefan a Zuzana Petříkovi sa výkupu, sušeniu a distribúcii liečivých rastlín, lesných plodov a ovocia nevenovali. Pre svoje účely využívali výlučne funkcionalistickú vilu, v ktorej bývali a hospodárske objekty, v ktorých chovali domáce zvieratá a hydinu. Sušiarne nevyužívali a severnú časť areálu, na ploche ktorej sa nachádzal ovocný sad a záhrada, odpredali.

Stavebno-historický vývoj areálu od Nežnej revolúcie po súčasnosť (1989 – súčasnosť)

Bezprostredne po Nežnej revolúcii sa o objekt veľkej sušiarne začalo intenzívne zaujímať Okresné vlastivedné múzeum vo Vranove nad Topľou so sídlom v Hanušovciach nad Topľou (súčasný Krajský múzeum Prešov – Kaštieľ v Hanušovciach nad Topľou). Po vzájomných rokovaníach so Štefanom a Zuzanou Petříkovcami napokon objekt veľkej sušiarne prevzalo v apríli 1991 do nájmu, pričom v ňom oživilo jeho pôvodnú funkciu – sušenie liečivých rastlín. O rok neskôr vtedajší riaditeľ predmetnej inštitúcie Gregor Gašpar požiadal Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti Bratislava – stredisko Prešov (predchodca dnešného Krajského pamiatkového úradu Prešov) o pomoc s vyhlásením tejto technickej stavby za kultúrnu pamiatku a jej odkúpením pre potreby tunajšieho múzea, ktoré by ju následne prevádzkovalo podľa predpisov platných na úseku ochrany technických pamiatok. Okrem nej prejavilo múzeum záujem aj o oproti stojaci murovaný hospodársky objekt (malá sušiareň), ktorý s drevenou sušiarňou tvoril jeden kompaktný celok.¹³ Rodina Petříková túto iniciatívu miestneho múzea podporovala a s odpredajom objektov štátu aj ich vyhlásením za kultúrne pamiatky súhlasila. Na základe uvedenej iniciatívy vykonali prešovskí pamiatkari na jeseň 1992 obhliadku sušiarne (veľká sušiareň) a hospodárskeho objektu (malá sušiareň) na Komenského ulici 33 v Hanušovciach nad Topľou. Nakoľko počas obhliadky zistili, že oba objekty disponujú pamiatkovými hodnotami, v septembri 1992 vypracovali základný návrh na ich vyhlásenie za kultúrne

12 Archív OÚ VnT – KO, Hanušovce nad Topľou, Pozemno-knižná vložka č. 590.

13 Archív KPÚ Prešov, fond Spisová agenda ústavu (SAÚ), Hanušovce nad Topľou – sušiareň liečivých rastlín, list zo dňa 21. 09. 1992, č. záznamu 1836/92. *Lokalitný zámer využitia objektu sušiarne liečivých rastlín v Hanušovciach nad Topľou.*

pamiatky¹⁴, ktorý v roku 1993 doplnili o ďalšie technické detaily¹⁵. Navrhovaná vec mala niesť názov *Areál sušiarne liečivých rastlín* a pozostávať z dvoch pamiatkovo chránených objektov – veľkej a malej sušiarne. Kým objekt veľkej sušiarne sa v roku 1993 nachádzal vo vyhovujúcom stavebno-technickom stave a vyžadoval si len lokálne opravy strešného pláňa, oproti nemu stojaca malá sušiareň bola po stavebno-technickej stránke čiastočne narušená a vyžadovala si opravu strechy, drevenej pavlače a okien. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky¹⁶ sa s podaným návrhom stotožnilo a dňa 8. novembra 1993 vyhlásilo Sušiareň liečivých rastlín v Hanušovciach nad Topľou za kultúrnu pamiatku.¹⁷ Vyhlásená však bola iba veľká sušiareň, malá sa pre svoj nevyhovujúci stavebno-technický stav napokon kultúrnou pamiatkou nestala. Proces vyhlasovania hanušovskej sušiarne za kultúrnu pamiatku bol definitívne zavŕšený 4. januára 1994, keď ju Pamiatkový ústav Bratislava (predchodca dnešného Pamiatkového úradu SR) zapísal pod číslom 10747/0 do Ústredného zoznamu kultúrnych pamiatok SR.¹⁸

Necelé dva roky od vyhlásenia veľkej sušiarne za národnú kultúrnu pamiatku (NKP) Okresné vlastivedné múzeum vo Vranove nad Topľou so sídlom v Hanušovciach nad Topľou neobnovilo nájomnú zmluvu s jej vtedajším vlastníkmi, a to z toho dôvodu, že výkup a sušenie liečivých rastlín prestali byť predmetom ich záujmovej činnosti.¹⁹ Od konca roku 1996 teda tento objekt prestal definitívne plniť svoju pôvodnú funkciu (daný stav trvá do súčasnosti) a starostlivosť oň začala postupne upadať. Pôvodnú funkciu neplnili ani ďalšie hospodárske objekty, situované v jej areáli. Okrem toho Štefan a Zuzana Petříkovi dali v roku 1996 kvôli zlému stavebno-technickému stavu asanovať hospodársku budovu (malá sušiareň), situovanú východne od veľkej sušiarne.²⁰

-
- 14 Archív KPÚ Prešov, fond Z, šk. č. R4/45, inv. č. Z270. Hanušovce n/T – sušiareň liečivých rastlín. *Návrh na vyhlásenie veci za kultúrnu pamiatku.*
 - 15 Archív KPÚ Prešov, fond Z, šk. č. R4/45, inv. č. Z270. Hanušovce n/T – sušiareň liečivých rastlín. *Doplnenie návrhu na vyhlásenie veci za kultúrnu pamiatku.*
 - 16 Proces vyhlasovania vecí za kultúrne pamiatky sa v roku 1993 riadil Zákonom č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti z 9. 4. 1987, konkrétne § 3 ods. 1 – 6. V sledovanom období malo proces vyhlasovania vecí za kultúrne pamiatky na starosti Ministerstvo kultúry SR, vyhlasovanie národných kultúrnych pamiatok bolo v kompetencii vlády SR.
 - 17 Archív KPÚ Prešov, fond Z, šk. č. R4/45, inv. č. Z270. Hanušovce n/T – sušiareň liečivých rastlín. *Rozhodnutie o vyhlásení Sušiarne liečivých rastlín v Hanušovciach nad Topľou za kultúrnu pamiatku zo dňa 08. 11. 1993.*
 - 18 Archív KPÚ Prešov, fond Z, šk. č. R4/45, inv. č. Z270. Hanušovce n/T – sušiareň liečivých rastlín. *Upovedomenie o zápise kultúrnej pamiatky do Ústredného zoznamu kultúrnych pamiatok SR zo dňa 04. 01. 1994.*
 - 19 Archív KPÚ Prešov, fond SAÚ, Hanušovce nad Topľou – sušiareň liečivých rastlín, list zo dňa 29. 10. 1996, č. záznamu 1545/96. *Hanušovce n/Topľou – sušiareň liečivých rastlín – podklady.*
 - 20 Archív KPÚ Prešov, fond SAÚ, Hanušovce nad Topľou – sušiareň liečivých rastlín, list zo dňa 11. 11. 1996, č. záznamu 3317/06. *Hanušovce n/Topľou, areál sušiarne liečivých rastlín – doplnenie podkladov.*

NKP Sušiareň (liečivých rastlín) v Hanušovciach nad Topľou bola od polovice roku 1996 využívaná primárne ako sklad. Nič sa na tom nezmenilo ani v roku 2005, keď areál sušiarne získal nových vlastníkov. V rámci dedičského konania po nebohom Štefanovi Petríkovi, ktorý nemal žiadnych potomkov a ani príbuzných, sa jeho novým vlastníkom stala Slovenská republika. Areál sušiarne za vlastníka spravoval Obvodný úrad Prešov. V roku 2006 sa spoluvlastníkom areálu stala Mária Nováková, ktorá od SR odkúpila štvrtinový podiel. Stredobodom jej záujmu však nebola sušiareň ani hospodárske budovy, ale funkcionalistická vila, situovaná v prednej (južnej) časti areálu, ktorej spodné priestory využívala na podnikateľské účely (obchod s drogistickým tovarom, neskôr kvetinárstvo).²¹

V septembri 2013 sa o areál sušiarne začal zaujímať Valentín Dulina, ktorý si ho vyhlíadal ako potenciálne miesto pre výstavbu polyfunkčného objektu. V areáli sa v sledovanom období okrem pamiatkovo chráneného objektu sušiarne nachádzali aj ďalšie dve pamiatkovo hodnotné stavby – murovaná hospodárska budova s dreveným trámovým stropom a sedlovou strechou, slúžiaca pôvodne ako maštal a funkcionalistická dvojpodlažná vila, v prednej (južnej) a prostrednej časti podpivničená, v zadnej (severnej časti) bez podpivničenia, ktorá v čase svojho vzniku plnila funkciu obchodnej prevádzky (južný priestor I. NP²² južnej časti vily), skladu a baliarne spracovaných (vysušených) liečivých rastlín, ovocných a lesných plodov (priestory v severných častiach objektu) a funkciu rodinného domu (obytné priestory pre členov rodiny Wohl, situované na I. a II. NP južnej časti objektu). Priestory vily situované pod úrovňou terénu plnili funkciu pivníc. Obe spomenuté budovy sa v roku 2013 nachádzali vo vyhovujúcom stavebno-technickom stave. Okrem troch objektov a neudržiavaného ovocného sadu so záhradou, situovaných v severnej časti areálu, sa z pôvodných prvkov až do roku 2013 dochovala aj pôvodná kovová dvojkrídlová bohato zdobená brána, ktorá sprístupňovala areál z ulice. Nakoľko okrem sušiarne liečivých rastlín nebol ani samotný areál, ani žiaden iný objekt v ňom pamiatkovo chránený, výstavbe polyfunkčného objektu, ktorý by bol vzdialený minimálne 10 m od obvodového plášťa NKP nič nebránilo.²³ Z uvedeného dôvodu Valentín Dulina a jeho manželka areál sušiarne liečivých rastlín v roku 2014 od SR a Márie Novákovej odkúpili. V septembri 2014 dali manželia Dulinovi so súhlasom vecne a miestne príslušného stavebného úradu a úradu na úseku ochrany kultúrneho dedičstva funkcionalistickú vilu z roku 1938 a hospodársku budovu (maštal) z 19. storočia zbúrať. Odstránená bola i kovová vstupná brána, sprístupňujúca pôvodný areál z Komenského ulice. Na ich mieste začali následne s výstavbou polyfunkčného objektu.²⁴ Od roku 2014 tak v areáli, ktorý pôvodne tvorilo šesť pamiatkovo cenných objektov, z toho tri z 19. storočia a tri z 30. rokov 20. storočia,

21 LIŠKA, A. – SETTEYOVÁ, L. – SUCHÝ, E. – ZAJAC, J. NKP Sušiareň (liečivých rastlín) v Hanušovciach nad Topľou. Odborno-metodický materiál (strojopis). Prešov : KPÚ Prešov, 2021, s. 10.

22 Nadzemné podlažie.

23 Predbežné stanovisko KPÚ Prešov ku plánovanej výstavbe na parcelách č. 544 a 545 na Komenského ulici č. 14 v Hanušovciach nad Topľou zo dňa 08. 10. 2013.

24 Závazné stanovisko KPÚ Prešov zo dňa 21. 10. 2014 ku asanácii rodinného domu na Komenského ulici č. 14 v Hanušovciach nad Topľou na parcele č. KN-C 545 k. ú. Hanušovce

zostal už iba jediný – NKP Sušiareň liečivých rastlín. Noví majitelia, rovnako ako ich predchodcovia, objekt sušiarne neplánovali využívať ani na pôvodný, ani na žiaden iný účel.

Koncom februára 2017 došlo vplyvom nepriazne počasia ku poškodeniu strešného pláštá sušiarne, pričom jeho odtrhnuté časti ohrozovali obyvateľov vedľajšieho pozemku i robotníkov, pracujúcich na výstavbe polyfunkčného objektu. Z uvedeného dôvodu dali jej majitelia strešný plášť v celom rozsahu odstrániť. V marci toho istého roku požiadali príslušný úrad na úseku ochrany kultúrneho dedičstva o vydanie rozhodnutia na obnovu objektu.²⁵ Obnovu však nezrealizovali, nakoľko v júli 2017 objekt predali Vlastimilovi Vargovi.²⁶ Zmenou vlastníka NKP Sušiareň (liečivých rastlín) v Hanušovciach nad Topľou v júli 2017 sa začal proces jej postupnej degradácie. Tá bola spôsobená jednak negatívnymi vplyvmi počasia, jednak nemožnosťou zastihnúť nového vlastníka NKP a primäť ho k tomu, aby zabezpečil jej základnú ochranu. Aby toho nebolo málo, koncom decembra 2017 začali sušiareň rozoberať neznámi páchatelia, ktorí z objektu odstránili väčšiu časť dosák, tvoriacich jeho obvodový plášť.²⁷ Na konci roka 2017 sa tak pamiatka ocitla v celom rozsahu nezastrešená a bez väčšiny svojho opláštenia. Do objektu pravidelne prenikali zrážky a bol permanentne vystavovaný negatívnym vplyvom počasia, čo sa logicky odrazilo aj na jeho stavebno-technickom stave. Kým na začiatku roku 2017 vykazoval len menšie nedostatky (poškodená betónová podlaha na prizemí, absencia časti dreveného opláštenia, menšie trhliny v strešnej krytine) a nachádzal sa vo vyhovujúcom stavebno-technickom stave, v priebehu rokov 2018 – 2021 sa jeho stavebno-technický stav zmenil na dezolátny (statické poruchy, plesne, drevokazné huby, poškodené podlahy na všetkých podlažiach, absencia strešného pláštá, absencia asi 70 % opláštenia, trhliny v zadnom murive objektu a pod.).²⁸ V súčasnosti objekt nemá vlastníka, nakoľko jeho posledný známy majiteľ v júni 2020 zomrel a dedičské konanie po nebohol nateraz nebolo ukončené.²⁹ Od augusta 2021 je správcovstvom

nad Topľou a hospodárskej budovy na parcele č. KN-C 544 k. ú. Hanušovce nad Topľou; Závazné stanovisko KPÚ Prešov zo dňa 06. 10. 2014 k územnému konaniu.

- 25 Úradný záznam KPÚ Prešov zo dňa 01. 03. 2017 z výkonu štátneho pamiatkového dohľadu na NKP Sušiareň – Hanušovce nad Topľou, Komenského 14/33; Rozhodnutie KPÚ Prešov o zámere obnovy NKP Sušiareň (liečivých rastlín) v Hanušovciach nad Topľou zo dňa 13. 03. 2017.
- 26 Oznámenie o zmene vlastníctva národnej kultúrnej pamiatky Sušiareň liečivých rastlín v Hanušovciach nad Topľou zo dňa 17. 07. 2017.
- 27 SEMANOVÁ, E. Sušiareň liečivých rastlín v Hanušovciach nad Topľou. Príbeh jednej nezvyčajnej pamiatky. In *Pamiatkový úrad SR*. [online]. [publ. 2018-02-13]. Dostupné na internete: <<http://www.pamiatky.sk/sk/page/stanovisko-pusr-susiaren-liecivych-rastlin>>.
- 28 LIŠKA, A. – SETTEYOVÁ, L. – SUCHÝ, Ľ. – ZAJAC, J. *NKP Sušiareň (liečivých rastlín) v Hanušovciach nad Topľou. Odborno-metodický materiál (strojopis)*. Prešov : KPÚ Prešov, 2021, s. 19.
- 29 HUDÁK, M. Sušiareň liečivých rastlín v Hanušovciach už 30 rokov chátra. Do jednej z najkrajších technických drevostavieb na Slovensku vozili pred vojnou lipový kvet na vozoch. In *Košice online*. [online]. [publ. 2021-05-06]. Dostupné na internete: <<https://www.kosiceonline.sk/zachrana-unikatnej-susiarne-bylin-v-hanusovciach-uviazla-na-dedickom-konani>>.

objektu poverené občianske združenie Vegetabil – sušiareň liečivých rastlín, ktoré sa dlhodobo usiluje o jeho záchranu.

Stavebno-historická charakteristika objektov areálu sušiarne liečivých rastlín³⁰

V areáli sušiarne liečivých rastlín v Hanušovciach nad Topľou sa pôvodne nachádzalo šesť stavieb – dve menšie staršie hospodárske budovy (maštale) z 19. storočia, jeden dlhý starší jednopodlažný rodinný dom z 19. storočia, ku ktorému bola v roku 1938 z južnej strany pristavená dvojpodlažná funkcionalistická vila, jedna menšia hospodárska stavba (malá sušiareň) z roku 1934, jedna veľká sušiareň z roku 1938 a jedna malá hospodárska stavba (kôľňa) z roku 1938. Do areálu sa vstupovalo z juhozápadnej strany (z Komenského ulice), cez kovovú bránu a v jeho zadnej (severnej) polovici bol situovaný ovocný sad so záhradou.

Veľká sušiareň

NKP Sušiareň (liečivých rastlín) v Hanušovciach nad Topľou, vybudovaná v roku 1938, predstavuje nepodpivničenú štvorpodlažnú stavbu obdĺžnikového pôdorysu (17,9 x 6,2 m) zmiešanej tehlovo-drevenej konštrukcie, vysokú asi 9,2 m, ukončenú

Obrázok 3 Exteriér objektu NKP Sušiareň (liečivých rastlín) v Hanušovciach nad Topľou (veľká sušiareň) – stav v roku 1996. Zdroj: Archív KPÚ Prešov, Skeny negatívov, Hanušovce nad Topľou, č. neg. 34545, r. 1996. Autorka fotografie: J. Pappová

30 Opis asanovaných objektov areálu sušiarne liečivých rastlín boli vyhotovené na základe dochovaných historických fotografií a opisov. Opis NKP Sušiareň (liečivých rastlín) bol vyhotovený na základe miestnej obhliadky objektu, zrealizovanej v júni 2021, súčasťou dobovej fotodokumentácie a jej zamerania, vyhotoveného v roku 2020 Mgr. art. Tomášom Haviarom. Opis autorsky upravil Ing. Lubor Suchý, PhD. Opis interiéru funkcionalistickej vily a rodinného domu bol vyhotovený na základe dobových fotografií a opisu inventára týchto objektov, vyhotoveného v roku 2006 Ing. Samuelom Brussom.

Obrázok 4 Interiér objektu NKP Sušiareň (liečivých rastlín) v Hanušovciach nad Topľou (veľká sušiareň) – stav v roku 2008. Zdroj: Archív KPÚ Prešov, Hanušovce nad Topľou, 09/2008. Autor fotografie: M. Kaliňák

Obrázok 4 Interiér a exteriér objektu NKP Sušiareň (liečivých rastlín) v Hanušovciach nad Topľou (veľká sušiareň) – aktuálny stav (jún 2021). Zdroj: Archív KPÚ Prešov, Hanušovce nad Topľou, 06/2021. Autor fotografie: A. Liška

plytkou asymetrickou trojnásobne zalomenou strechou, osadenou na betónových základoch. Nosnú konštrukciu objektu tvorí dvojpodlažný murovaný skelet, pozostávajúci z ôsmich tehlových omietaných (vápenná biela šúchaná) pilierov z plných pálených tehál spájaných maltou a štvorpodlažná drevená hrádzená stĺpková konštrukcia bez výplne z pílených hranolov spájaných čapovaním a klincovaním, zavretá jedno a dvojstrannými pásikmi a horizontálnymi rozperami.

Nosná drevená konštrukcia sušiarne je na južnej (bočnej), východnej (prednej, dvorovej) a severnej (bočnej) strane od úrovne II. NP o asi 1,5 m predsadená (vyložená) pred murovaný skelet objektu. Priestor medzi nosnými piliermi na západnej (zadnej) strane sušiarne tvorí omietaná tehlová výplň. Vo vrchole prostredného úseku, medzi druhým a tretím pilierom, je táto výplň v celej svojej šírke perforovaná malými pravouhlými vetracími otvormi obdĺžnikových tvarov, orientovaných

na výšku. Otvory sú bez výplní. Nosná drevená stĺpková konštrukcia je na južnej (bočnej) a východnej (prednej, dvorovej) strane I. NP vyplnená drevenými jedno a dvojkřídlovými otváranými, resp. posuvnými zvlakovými vrátami s drevenou doskovou výplňou (vertikálne pribíjané dosky), na severnej (bočnej) strane I. NP s doskovým opláštením a na zvyšných častiach v úrovni II. – IV. NP opäť s doskovým opláštením, dole s hrotitým ukončením. Dosky opláštenia majú šírku asi 15 – 22 cm a hrúbku 2 cm s kladením s medzerou šírky asi 1 – 1,5 cm. Jednotlivé podlažia objektu sú ukončené drevenými pílenými stropnými trámami. Podlahu na úrovni I. NP tvorí betónová mazanina hrúbky asi 1,5 cm (v súčasnosti značne zdeštruovaná), na úrovniach II. – IV. NP sa nachádza drevená dosková podlaha z pílených dosák šírky asi 15 – 22 cm a hrúbky 2 cm ukladaných bez drážky a pribíjaných klincami ku stropným trámom. Stavba nemá riešený tradičný krov, jeho konštrukciu tvoria presahy nosnej drevenej stĺpkovej konštrukcie, na ktorú sú klincami pribíjané jednotlivé kroky. Objekt je v súčasnosti bez krytiny. Strecha objektu bola pôvodne na východnej strane krytá štvorcovými AZC šablónami, na zvyšnej časti pozinkovaným plechom strihaným a ukladaným do pásov. Jednotlivé podlažia objektu sú sprístupnené prostredníctvom drevených priamych jednoramenných rebríkových schodísk, situovaných v južnej a severnej časti objektu.

Sušiareň bola na južnej a východnej strane, na úrovni II. a III. NP, pôvodne perforovaná pravouhlými vetracími otvormi, ktoré tvorili kľúčovú časť technickej infraštruktúry objektu. Sušenie rastlín, ovocia a lesných plodov v útrobach sušiarne totiž fungovalo na princípe prúdenia vzduchu, ktorý bol podľa potreby vháňaný do jej interiéru prostredníctvom týchto otvorov. Na otvory sa podľa potreby zakladali buď plné drevené výplne, resp. drevené rámy s vypletaným kovovým sitom s okami väčších rozmerov bez zasklenia.

Malá sušiareň

Malá sušiareň, pôvodne situovaná východne od veľkej sušiarne, postavená v roku 1934, predstavovala murovanú, v celom rozsahu omietanú stavbu z plných pálených tehál obdĺžnikového pôdorysu bez podpivničenia. Na úrovni II. NP mala v celom rozsahu svojej hlavnej (dvorovej, západnej) fasády umiestnenú celodrevenú, v plnom rozsahu omietanú pavlač. Krytá bola manzardovou strechou ukončenou na východe plným murovaným v celom rozsahu omietaným štítom z plných pálených tehál. Ako krytina bol použitý pozinkovaný plech so stojatou drážkou strihaný a ukladaný do pásov. Na južnej strane bol strešný plášť perforovaný pravouhlým vetracím otvorom, ktorý vyplňala jednokřídlová plná plechová von otváraná výplň. Zadná (východná) fasáda bola bez osí (otvorov), bočné (južná, severná) fasády mali jednu os v podobe malého okenného pravouhlého otvoru, situovaného uprostred II. NP. Okenné otvory bočných fasád vyplňali jednoduché drevené rámové dvojkřídlové jednotabuľové von otvárané presklené výplne. Rám okien bol v interiéri členený prostredníctvom kovových mreží tvaru jednoramenného kríža. Hlavná (západná, dvorová) fasáda objektu bola na úrovni I. NP šesťosová, v úrovni II. NP trojosová. Do interiéru objektu sa vstupovalo prostredníctvom dverných otvorov, situovaných v druhej a piatej osi I. NP. Otvory boli vyplnené jednoduchými drevenými plnými jednokřídlovými otváranými dverami. Okenné otvory na I. NP boli malé štvorcové, bez výplní. Vo vnútornej časti otvorov boli osadené kovové mreže tvaru jednora-

Obrázok 5 Objekt malej sušiarne v areáli sušiarne v Hanušovciach nad Topľou (rok 1992).
 Zdroj: Archív KPÚ Prešov, Skeny negatívov, Hanušovce nad Topľou, č. neg. 33511, r. 1992
 Autor fotografie: Q. Gottwald

menného kríža. Drevená omietaná pavlač bola na južnej a severnej strane hlavnej fasády perforovaná pravouhlými okennými otvormi, ktoré vyplňali dvojkrídlové von otvárané dvojtabuľové presklené výplne. V strede pavlače boli nad sebou, v celej jej výške, situované dva veľké pravouhlé otvory, z ktorých horný bol vyplnený jednoduchou doskovou jednokrídlovou otváranou výplňou a spodný bol bez výplne. Pokiaľ ide o interiéru, prízemie, ktoré slúžilo primárne na uskladnenie bylín, bolo dvojpriestorové a malo hlinenú podlahu a drevený trámový strop a poschodie, ktoré slúžilo na sušenie rastlín, bolo jednopriestorové, malo drevenú podlahu a drevený strop omietaný na rákos.

Funkcionalistická vila a rodinný dom

Najhonosnejším objektom celého areálu bola funkcionalistická vila z roku 1938. Išlo o podpivničenú dvojpodlažnú murovanú v celom rozsahu omietanú budovu v tvare kocky, vybudovanú z plných pálených tehál, situovanú v juhovýchodnej časti areálu, hlavnou (južnou, uličnou) fasádou orientovanou do Komenského ulice a zadnou (severnou) fasádou pristavanou ku pôvodnému jednopodlažnému rodinnému domu z 19. storočia. Zastrešená bola valbovou strechou. Ako krytina bol použitý pozinkovaný plech so stojatou drážkou strihaný a ukladaný do pásov. Objekt bol opatrený odkvapovým systémom z pozinkovaného plechu. Strechu perforovali dve tehlové komínové v plnom rozsahu omietané telesá. Fasády boli hladké, členené podokennými profilovanými rímsami, mierne vystupujúcim soklom, korunou rímsou nárožného atikového múru, mohutnou šambránou výkladca spojeného s hlavným vstupom do objektu a pilierom oddelujúcim kútové (nárožné) osi II. NP južnej a západnej fasády vily. Bočná (východná) fasáda bola bez osí. Zadná (severná) fasáda, na ktorú v úrovni I. NP plynule nadväzoval rodinný dom z 19. storočia, bola na úrovni I. NP jednoosová, na II. NP bez osí. Bočná (západná, dvorová) a pred-

ná (hlavná, uličná, južná) fasáda boli na úrovni oboch podlaží dvojsové. Všetky osi objektu boli pravouhlé. Okenné osi hlavnej (južnej) fasády a južnú okennú os II. NP dvorovej (západnej) fasády vyplňali štvorkrídlové (každé krídlo jednotabuľové presklené) dvojité futrované okenné výplne s dnu otváranými krídlami. Severné okenné osi dvorovej (západnej) fasády vyplňali trojkrídlové (každé krídlo jednotabuľové presklené) dvojité futrované okenné výplne s dnu otváranými krídlami. Južnú os I. NP dvorovej (západnej) fasády tvoril výkladec vyplnený veľkou pravouhlou pevnou jednotabuľovou presklenou výplňou, z exteriéru opatrený drevenou roletou. Západnú os I. NP hlavnej (južnej) fasády tvoril výkladec spojený so vstupným otvorom (hlavný vstup do objektu), sprístupňujúcim interiér vily z ulice. Výkladec vyplňala veľká pevná jednotabuľová presklená výplň, z exteriéru opatrená drevenou roletou, vstupný otvor drevená rámová jednokrídlová dnu otváraná dverná výplň s nadsvetlíkom. Dverná výplň bola v spodnej časti plná, v hornej časti presklená. Z exteriéru bol vstupný otvor opatrený drevenou roletou a kovovou mrežou. Pred hlavným vstupom do interiéru vily bolo situované jednoduché priame exteriérové betónové schodisko, pozostávajúce z piatich schodiskových stupňov so zaoblenými hranami, smerom nahor (ku vstupu) sa zužujúce. V západnom rohu I. NP zadnej (severnej) fasády objektu bol situovaný bočný (vedľajší) pravouhlý vstupný otvor, sprístupňujúci interiér vily z dvora. Otvor vyplňala plná drevená rámová kazetová dnu otváraná dverná výplň s preskleným jednotabuľovým nadsvetlíkom a troma vodorovnými kazetami. Vstup bol krytý rovnou betónovou strieškou, zhora opatrenou pozinkovaným plechom. Pred vstupom bolo situované jednoduché priame exteriérové betónové schodisko, pozostávajúce z piatich pravouhlých betónových schodiskových stupňov. Soklová časť hlavnej (južnej) fasády objektu bola perforovaná dvoma malými pravouhlými okennými otvormi, ktoré vyplňali jednoduché drevené dvojkridlové presklené von otvárané okenné výplne, soklovú časť bočnej (západnej) fasády perforoval pravouhlý dverný otvor, sprístupňujúci podzemné podlažie (pivničné priestory) vily.

Rodinný dom z 19. storočia predstavoval čiastočne podpivničenú (v jej južnej časti) jednopodlažnú murovanú (zmiešané tehlovo-kamenné murivo) v celom rozsahu omietanú budovu pozostávajúcu z dvoch na seba nadväzujúcich častí obdĺžnikového pôdorysu (užšej severnej a širšej južnej), situovanú v juhovýchodnej časti areálu, zadnou (severnou) a hlavnou (západnou) fasádou orientovanou do dvora a od roku 1938 z juhu pristavanú ku zadnej (severnej) fasáde funkcionalistickej vily. Jeho širšia (južná) časť bola zastrešená valbovou strechou, užšia (severná) časť sedlovou strechou s murovaným trojuholníkovým štítom na severe. Strechy mali presah asi 1 m. Presahy striech (štáblón) boli podbité drevenými doskami a omietnuté. Ako krytina bol na oboch strechách použitý pozinkovaný plech so stojatou drážkou strihaný a ukladaný do pásov. Objekt bol opatrený odkvapovým systémom z pozinkovaného plechu. Valbová strecha domu bola perforovaná jedným tehlovým omietaným komínovým telesom. Fasády boli hladké, členené podokennými profilovanými rímsami a mierne vystupujúcim soklom. Bočná (východná) fasáda bola bez osí. Zadná (severná) fasáda užšej časti rodinného domu bolana úrovni I. NP perforovaná dvoma nad sebou situovanými malými pravouhlými presvetľovacími okennými otvormi, ktoré vyplňali pevné kovové šesťtabuľové presklené výplne, na úrovni štítu dvoma vedľa seba situovanými malými pravouhlými vetracími otvormi bez vý-

Obrázok 6 Funkcionalistická vila (vľavo v čase výstavby, vpravo v 60. rokoch 20. stor.)
v areáli sušiarne v Hanušovciach nad Topľou. Zdroj: Súkromná zbierka Ing. Samuela Brussa

plní. Zadná (severná) fasáda širšej (južnej) časti rodinného domu bola perforovaná jedným dverným a jedným okenným otvorom. Oba otvory boli pravouhlé. Okenný otvor, situovaný v západnej časti fasády, vyplňala drevená dvojité futrovaná trojkridlová okenná výplň tvaru písmena T s dvoma zvislými a jedným vodorovným jednotabuľovým preskleným krídlom z vonkajšej aj z vnútornej strany. Horné vodorovné krídla boli výklopné, spodné zvislé boli von, resp. dnu otvárané. Stredový priečnik vonkajšieho krídla mal zbodnú profiláciu. Medzi vonkajšími a vnútornými krídlami boli osadené kovové mreže. Dverný otvor, situovaný vo východnej časti popisovanej fasády, vyplňala jednoduchá drevená zárubňa, na ktorú boli osadené plné drevené rámové trojkazetové dnu otvárané dvere s vodorovnými kazetami. Pred vstupom do objektu bolo situované jednoduché priame exteriérové betónové schodisko, pozostávajúce z piatich pravouhlých betónových schodiskových stupňov. Západne od schodiska, v soklovej časti fasády, bol situovaný vstup do podzemného podlažia (pivničných priestorov) rodinného domu. Hlavná (dvorová, západná) fasáda rodinného domu bola v užšej (zadnej) časti perforovaná troma pravouhlými otvormi, v širšej (prednej) časti dvoma pravouhlými otvormi. Najsevernejšiu os užšej časti západnej fasády rodinného domu tvoril vstupný otvor, ktorý vyplňala plná drevená rámová kazetová dvojkridlová von otváraná dverná výplň, sprístupňujúca interiér objektu. Zvyšné osi západnej fasády tvorili okenné otvory, ktoré vyplňali drevené dvojité futrované šesťkridlové okenné výplne s troma jednotabuľovými presklenými výplňami obdĺžnikového tvaru v spodnej a troma jednotabuľovými presklenými výplňami štvorcového tvaru v hornej časti okenných rámov, a to tak z interiérovej, ako aj exteriérovej strany. Interiérové aj exteriérové krídla výplní boli dnu otvárané. Soklová časť hlavnej (západnej) fasády širšej (južnej) časti rodinného domu bola perforovaná troma malými pravouhlými okennými otvormi, ktoré vyplňali jednoduché drevené dvojkridlové presklené von otvárané okenné výpl-

ne a jedným pravouhlým dverným otvorom, sprístupňujúcim podzemné podlažie (pivničné priestory) rodinného domu.

Rodinný dom a funkcionalistická vila boli v interiéri funkčne prepojené a vytvárali jednotný celok. Interiér objektov tvorilo jedno podzemné a dve nadzemné podlažia a podstrešie. Podzemné podlažie (pivničné priestory) pozostávalo z dvoch samostatných pivníc s rovnými stropmi a hlinenými podlahami z dusanej hliny. Pivnica pod vilou plnila funkciu skladu zeleniny, pivnica pod rodinným domom bola využívaná ako dielňa. Nachádzal sa v nej stolársky stôl (varštag), tri ďalšie pracovné stoly s náradím, jeden drevený regál a nádoba na vápno. Na prízemí sa nachádzalo dokopy desať priestorov – dve predsieňe, dve izby, kuchyňa, kúpeľňa, špajza, predajňa, zadná miestnosť (sklad) a schodisková chodba so schodiskom, sprístupňujúcim poschodie objektu. V zadnej izbe, ktorá slúžila ako sklad, sa nachádzalo palivo (drevo, brikety z uhlia), debny na ovocie, plechové sudy na naftu a náradie (kosa, hrable, rýľ, odhrňáč na sneh a pod.). V špajze bol umiestnený drevený policový regál so zavaraninami. Nábytok predsiení pozostával z dvojdverovej drevenej skrine, dreveného regálu, stola, stoličiek a keramickej bielej maľovanej ornamentmi zdobenej súpravy na umývanie, pozostávajúcej z umývadla a džbánu na vodu. Kuchyňa bola vybavená kredencom, kuchynským stolom, stoličkami, kuchynským sporákom na drevo, ladou na drevo, porcelánovým mliečnikom a dvoma sklenenými likérovými karafami. V izbe situovanej vedľa kuchyne sa nachádzala pec na drevo a uhlie, drevená posteľ, stôl, stoličky, kovový elektrický luster, drevená polica a drevené odpočívadlo z 19. storočia v štýle Louis Philippe.³¹ Kúpeľňa bola vybavená liatinovou vaňou, topným valcom, umývadlom, zrkadlom, lavicou na vodu a naftovou pecou. Najbohatšie zariadenou miestnosťou na prízemí bola spáľňa. Okrem manželskej postele a dvoch nočných stolíkov sa tu nachádzal aj šijací stroj značky Kayser, príborník so štyrmi postrannými policami a dvojdielnou a jednodielnou sklenenou skrinkou, tri porcelánové čajníky, starožitná kuchynská váha s mosadznými misami a závažiami, toalet s elipsovým otočným zrkadlom, šesť stoličiek, dve dvojdielne skrine na oblečenie, dva stoly, písací stroj, kovový elektrický luster, domáce tkané koberce a päť obrazov s náboženskou tematikou. Juhozápadný priestor, slúžiaci ako predajňa, bol vybavený jednou veľkou a dvoma menšími váhami na váženie ovocia, bylín a lesných plodov, predajným dreveným pultom so zásuvkami, policovým regálom, drevenými policami a veľkým sálovým kovovým elektrickým lustrom. Podlahy boli v obytných priestoroch drevené doskové (tzv. dile), v komunikačných a obslužných priestoroch keramitové. Stropy boli rovné omietané. V priestoroch predajne bola podstropná časť murív po celom obvode zdobená profilovanou štukovou rímsou. Na pochodí funkcionalistickej vily sa nachádzalo päť priestorov – chodba, komora a tri izby. V komore sa nachádzal jeden policový regál, v chodbe schodisko a v izbách pece na tuhé palivo (tzv. petríky) a nábytok v podobe obrazov s náboženskou tematikou, lustrov, nočných stolíkov, postelí, skriň a umý-

31 Odpočívadlo je jediným kusom nábytku, ktorý sa podarilo z funkcionalistickej vily pred jej zbúraním zachrániť. Dnes je súčasťou zbierkového fondu Krajského múzea Prešov – Kaštieľa Hanušovce nad Topľou.

vadiel. Na povalách (v podstreší objektov) boli umiestnené dvojposchodové regály na sušenie byliniek so sitovou výplňou a prútené demižóny na víno.

Funkcionalistická vila s rodinným domom predstavovala od roku 1938 najhonosnejšiu svetskú stavbu v Hanušovciach nad Topľou. Od svojho vzniku bola napojená na elektrinu a obecný vodovod. Svojou architektúrou patrila medzi unikátne stavby nie len na území mesta, ale v rámci celého Východoslovenského kraja.

Iné hospodárske budovy (kôlna, maštale)

V areáli sušiarne sa okrem malej a veľkej sušiarne a funkcionalistickej vily nadväzujúcej na starší rodinný dom nachádzali aj tri hospodárske objekty – dve maštale z 19.

storočia a jedna kôlna z roku 1938. Situované boli uprostred južnej časti areálu, v priestore medzi funkcionalistickou vilou a sušiarňami.

Kôlna, situovaná medzi veľkou sušiarňou a „západnou“ mašťalou, predstavovala jednoduchú drevenú stavbu, ktorej nosnú konštrukciu tvorili pílené hranoly z mäkkého dreva. Obvodový plášť objektu pozostával z drevených dosák, strecha bola pultová, v severnej časti klopená na západ (z dvora) s malým pultom na východe, v južnej časti klopená na východ (do dvora), krytá pozinkovaným plechom so stojatou drážkou strihaným a ukladaným do pásov. Zo severu sa plynule napájala na budovu veľkej sušiarne, z juhu na budovu „západnej“ maštale. Vstupy do kôlne boli situované na východnej strane. Južný a prostredný vstup vypĺňali jednoduché plné drevené doskové von otvárané zvlakové vráta, severný vstup jednoduché plné drevené doskové von otvárané zvlakové vráta s pevným dreveným pravouhlým nadsvetlíkom. Pravouhlý otvor nadsvetlíka bol rozdelený priečnikom na dva

Obrázok 7 Objekt kôlne v areáli sušiarne v Hanušovciach nad Topľou (rok 1992).

Zdroj: Archív KPÚ Prešov, *Skeny negatívov, Hanušovce nad Topľou*, č. neg. 33511, r. 1992
Autor fotografie: Q. Gottwald

rovnako veľké otvory, ktoré vypĺňalo kovové pletivo. Kôlna slúžila na uskladňovanie náradia a tuhého paliva (dreva).

„Západná“ mašťaľ, situovaná južne od drevenej kôlne, predstavovala murovaný, v plnom rozsahu omietaný hospodársky objekt obdĺžnikového pôdorysu, vybudovaný v 19. storočí zo zmiešaného tehlovo-kamenného muriva. Zastrešená bola sedlovou strechou s drevenými doskovými štítmami, v plnom rozsahu omietanými. Krytá

Obrázok 8 Interiér a exteriér objektu „západnej“ maštale v areáli sušiarne v Hanušovciach nad Topľou (rok 1993). Archív KPÚ Prešov, Hanušovce nad Topľou, 09/2013.
Autorka fotografií: J. Onufráková

bola pozinkovaným plechom so stojatou drážkou strihaným a ukladaným do pásov. Z južnej strany ku nej bola pristavaná drevená dosková stavba šírky asi 1 m, zo severnej strany sa na ňu napájala drevená kôľňa. Exteriér objektu bol opatrený povrchovým náterom svetlomodrej farby, interiér náterom v žltom, resp. okrovom odtieni. Vstup do maštale bol situovaný v severnej časti jej hlavnej (dvorovej, východnej) fasády. Išlo o pravouhlý dverný otvor, ktorý vyplňala jednoduchá drevená zárubňa a jednokrídlová dnu otváraná plná drevená rámová výplň s krabicovým zámkom a kovovou kľučkou. Severne a južne od vstupného otvoru sa nachádzali dva pravouhlé vetracie otvory bez výplní. Objekt bol dvojpriestorový, pričom do druhého (južného) priestoru sa vstupovalo z interiéru, prostredníctvom pravouhlého dverného otvoru, situovaného uprostred južného múru severnej miestnosti. Otvor vyplňala jednoduchá drevená zárubňa a jednokrídlová dnu otváraná plná drevená rámová dverná výplň s krabicovým zámkom a kovovou kľučkou. Podlaha bola v maštali hlinená (z udusanej hliny), strop bol drevený trámový s drevným záklopom a povrchovou úpravou modrej farby.

„Východná“ maštaľ, situovaná medzi malou sušiarňou a funkcionalistickou vilou s rodinným domom, predstavovala murovaný neomietaný

Obrázok 9 Východná maštaľ v Hanušovciach nad Topľou (60. roky 20. stor.).
Zdroj: Súkromná zbierka Ing. Samuela Brussa

hospodársky objekt pôdorysu obdĺžnika, vybudovaný v 19. storočí z kamenného muriva. Zastrešená bola sedlovou strechou s drevenými doskovými štípmi na južnej, resp. severnej strane. Krytá bola slamenou krytinou (slamené došky). Vstup do objektu bol situovaný uprostred hlavnej (dvorovej, západnej) fasády.

Vstupná brána

Do areálu sušiarne sa vstupovalo z Komenského ulice, prostredníctvom vstupnej brány, umiestnenej prostredníctvom kovových závesov na kovových stĺpoch osade-

Obrázok 10 Vstupná brána do areálu sušiarne v Hanušovciach nad Topľou (rok 2013).

Archív KPÚ Prešov, Hanušovce nad Topľou, 09/2013.

Autorka fotografie: J. Onufráková

ných medzi západnou fasádou funkcionalistickej vily a východnou fasádou susedného rodinného domu. Išlo o dvojkrídlovú kovovú otváranú bránu so zbodným stredovým stĺpikom ukončeným florálnou výzdobou. Brána bola opatrená dvoma krabicovými zámkami, kľučky boli jednoduché kovové. Krídla brány boli pravouhlé, v hornej časti ukončené segmentom. Spodnú časť krídel vyplňala plná plechová výplň, prostrednú časť kovové polia s vertikálne ukladanými prútmí (rovnými, resp. zatočenými), čiastočne zdobenými geometrickou výzdobou, v hornej, segmentovo ukončenej časti, tyčovinou vytvárajúcou geometrickú výzdobu.

Ovocný sad so záhradou

Zadnú (severnú) časť areálu sušiarne o celkovej rozlohe okolo 1500 m² tvoril ovocný sad so záhradou. V ovocnom sade pestoval Alexander Wohl bežné druhy ovocných stromov (jablone, slivky, hrušky), pričom ich ovocie využíval buď pre vlastnú konzumáciu, resp. pre potreby svojho veľkoobchodu. V záhrade dorábala zeleninu pre vlastnú spotrebu.